

Mijn naam is Menschek Pinkhof, mijn beroep ingenieur.
Ik woon nu Downes Hill 11, Haifa. Tijdens de oorlog
had ik o.a. de pseudoniemen Jaap Visser en Nico Koning.
Ik ben geboren in Amsterdam op 13 maart 1920. Mijn vader

- 2 -

schrjver

was Sallie Pinkhof (beroep kantoorbediende), mijn
moeder heette Sofie Pinkhof-de Beer. Verdere familie
Juda (broer), Rosa (zus), Drea (halfbroer) en Heleen
(halfzuster). Van deze beiden zijn alleen Rosa en Heleen
nog in leven; de eerste woont in Israël, de tweede in
Holland. Mijn vader behoorde bij de diamantgroep; hij is
uit Bergen Belsen gedeporteerd en omgekomen in Orenien-
burg. Mijn stiefmoeder Rosalie Pinkhof-de Eeuw leeft
nog, zij is uit Bergen Belsen, via Ravensbrück naar
Zweden, en terug naar Holland gekomen.
Ik bezocht de Joodse H.B.S., daarna de M.T.S.
Eerst ben ik lid geweest van Zichron Jankov en Eeched
(Mizrachie), later omgezwenkt naar Hechalutz. Ik ben nu
lid van de Mapei.

In juni 1945 ben ik getrouwd met Mirjam Waterman. Onze
kinderen zijn Jachin, Chava en Jehoda.

In het najaar van 1939 las ik in de persberichten over
deportatie van joden naar een district in Polen (Lublin).
Toen reeds nam ik aan, dat de bedoeling, die de Duitsers
daarmee hadden, fysieke vernietiging zou kunnen zijn;
dat dit dus de eerste "echte" deportaties waren. Pas later,
toen er massale vernietiging plaats vond, heb ik me dat
weer herinnerd.

In de oorlogsdagen van 1940 was vooral mijn vader gedepri-
meerd. Ik had het plan, met vrienden uit de jeugdbeweging,
naar het Zuiden door te breken, welk plan ten huize van
Jaap van Amerongen (nu Arnon) besproken werd, maar niet
tot uitvoering kwam. Dezelfde avond kwam ik al weer thuis.
Ik deed eindexamen M.T.S. en trachtte werk te krijgen bij
de Amsterdamse Bellest Wetschappij, die, zoals achteraf
is gebleken, op grootscheepse wijze met de Duitsers heeft
gecollaboreerd. Als Jood werd ik niet aangenomen.
Toen werd ik aangezocht, Madrieck te worden bij de Jeugd-
elyah te Loosdrecht, wat ik heb aangenomen. Daar waren plm.
60 jongeren van 14 tot 17 jaar, die na de november programs,

onder auspiciën van de Jeugdelyeh, via buurstaten, naar Israël geëvacueerd zouden worden. Die kinderen waren heel moeilijk. Oorzaken: hun leeftijd. 2. moeilijkheden vanaf 1933 in Duitsland. 3. Ze zagen, na hun poging tot ontsnapping aan het Hitlerregime, verijdel. Als tegenwicht gaven we ze cursussen en deden algemeen cultureel werk. In het tijdperk 1941/42 kwamen de oudste jongens en een paar meisjes bij boeren in de buurt op hoofsjaar.

blijven
 In die tijd maakten we kennis met Edelstein, de Judenälteste uit Praag, die daar is blijven steken als Schaliach van de Sochnuth en een bonafide vertegenwoordiger was van de opvatting, om joodse gemeenten zodanig te organiseren, dat georganiseerd contact met de Duitsers mogelijk was; een opvatting, die stamde uit de dagen van de ha'awarah (transfer van Duits/Joods bezit naar Palestina, grote man: Arloscorff). Eind 1941 werd Edelstein naar Amsterdam gestuurd om te assisteren met de oprichting van de Joodse Raad. Edelstein sprak iwrieth en werd dus naar Loosdrecht meegenomen, waar ook iwrieth werd gesproken. Hij was uiterst pessimistisch en zei, dat de oorlog nog lang niet was afgelopen. Ook had hij sombere voorgevoelens, wat betreft de bedoelingen van de Duitsers, t.o.v. de joden. Dit maakte een diepe indruk op me, evenals de arrestaties en razzias voor Mauthausen; zo zelfs, dat ik naar mijn chemieleraar ben gegaan (voormalige ~~is~~ die ik op de Joodse H.B.S. had) en hem gevraagd heb, me vergif te geven, omdat ik niet levend in de handen van de Duitsers wilde vallen. Dit heeft hij - zeer terecht geloof ik nu - geweigerd.

K:22105

Toen ongeveer in het voorjaar 1942 de Duitsers met hun algemene deportatieplannen een aanvang maakten, had ik geen niet-joodse relaties, maar mijn buurmeisje Mirjam (Waterman) wel. Via haar leerde ik een niet-joodse tuinder, Bouke Koning, kennen, die me wel wilde opnemen. Bij nader inzien vond ik echter, dat mijn verantwoordelijkheid het me niet toeliet,

om de jongelui in Loosdrecht in de steek te laten. Ter illustratie een gesprek, dat ik met Erico Blüth had. Deze zei: "Als er sprake zou zijn van een deportatiebevel voor het hele tehuis, is het misschien gewenst, dat één van jullie de kinderen begeleidt en aangezien Schuschu al in Dachau geweest is, ~~xxxx~~ wil ik je vragen, in overweging te nemen of jij ze in dat geval niet zou willen begeleiden".

Omstreeks die tijd kreeg ik het idee het hele tehuis te laten onderduiken, hoewel dit weinig reëel scheen, aangezien het voor individuele hollandsche joden al moeilijk was, om onder te duiken, ook al beschikten ze over contenten; laat staan dus voor deze jonge, duitse, arme groep.

werkplaats

Ik besprak het plan met Mirjam, die een brede, niet-joodse kennissenkring had en o.a. bekend was met de paedagogische staf van de Werkplaats van Kees Boeke en andere idealistische - progressieve kringen. Er werd een plan de campagne gemaakt en het leek Mirjam, dat het plan voor uitvoering vatbaar was. Wij hebben het daarna besproken met Schuschu en met Lodie Cohen, de hoofdmedisch van het tehuis. Deze waren accoord. Besloten werd, het plan buiten het tehuis slechts aan één persoon bekend te maken, nl. aan Erico Blüth. Haar reactie was, dat ze de levensvatbaarheid van het plan niet kon beoordelen, maar dat ze haar steun zou geven, als wij meenden, het op onze verantwoording te kunnen nemen. Deze houding bleek later niet te worden gedeeld door Ru Cohen. Daar mevrouw Blüth bij de Expositur werkte, werd ze gesocht te weten, wanneer er een deportatie-bevel voor Loosdrecht af zou komen. Loosdrecht had nog ~~Witt~~ telefoon. We hebben een code afgesproken, die ze zou zeggen, als het zo ver zou zijn. We zijn ca. vier weken voor de 15e augustus (dat was de datum) begonnen, plaatsen te zoeken. Overdag werkten we normaal en als het donker werd, gingen we op stap. Besprekingen vonden plaats op de kamer van Mirjam. In de eerste twee weken vonden we enige plaatsen, maar we merkten, dat het werk niet voldoende vorderde, om ieder op tijd een onderduik te verschaffen. Toen heeft Mirjam de heer Joop Westerweel uitgenodigd en hem het plan voorgelegd. Hij was onmiddellijk bereid, zijn schouders hieronder te zetten. Met een werd zijn invloed merkbaar: hij was iemand, die een kolossale invloed kon uitoefenen en een persoonlijk-

heid, die zijn medewerkers inspireerde (voor uitvoerige
persoonsbeschrijving, zie eind van dit verslag). Na de eerste
ontmoeting met Joop Westerweel, waren we doordrongen van het
besef, dat ons plan, hoe dan ook, door moest gaan. Daardoor
voelden we verscherpt de grote verantwoordelijkheid, ten op-
zichte van 1. de kinderen, daar eventueel verrand of een
débacle tot onmiddellijke strafdeportatie zou leiden, ter-
wijl anderzijds de Joodse Raad voor geruime tijd voor uitstel
van deportatie zou zorgen. 2. De grote verantwoordelijkheid
ten opzichte van onze nieuwe niet-joodse vrienden, die wij met
hun gezinnen, op deze wijze plotseling in alle risico's van
het joodse lot betrokken; 3. onze familie (voor zover we die
hadden) en tegen wie we represaillesmaatregelen vreesden, voor
het geval ontdekt zou worden, dat hier van een eerste collectieve
verzetadaad sprake was. Zonder twijfel was het toen de morele
invloed van Joop, die ons toen de nodige push gegeven heeft en
hij heeft ons ook duidelijk gemaakt, wat de portée van het
voorgenomen plan was.

Als illustratie van de spanning een herinnering: de nacht, na
onze eerste ontmoeting met Joop zei Schuschu tegen me: "Vieelleicht
werden wir beide, nachdem die Kinder verschunden sind, uns
freiwillig tod oder lebendig den Deutschen stellen müssen. (Hij
bedoelde, dat'er een scherpe reactie van de kant der SS te ver-
wachten zou zijn, na deze verzetsdaad, maar dat ze misschien
gesust zouden zijn, als ze de beide hoofdschuldigen in handen
hadden). Ik voelde er niets voor en heb het hem uit zijn hoofd
gepraat.

Er werden opgesteld een duikplan en een noodplan. Dit laatste
zou uitgevoerd worden, ingeval er een deportatiebevel zou komen,
voordat het algehele plan klaar zou zijn. Op 15 augustus heeft
Erica Blüth het code-woord doorgegeven en daarop hebben we on-
middellijk al onze niet-joodse vrienden gemobiliseerd. Toen zijn
we het noodplan gaan doorvoeren en vanaf Woensdagsvond tot
en met Zondagsmorgen d.n.v. hebben we de gehele bevolking van
het tehuis laten duiken. Op die donderdag, vrijdag en zaterdag,
hebben we naar buiten toe alles een zo normaal mogelijk aan-
zien gegeven. Die woensdagsvond heb ik alle kinderen samen in

*familie Waterman
naar westen
bestemd en
repe snill.*

de eetzaal toegesproken en verteld, dat we besloten hadden ze uit handen van de Duitsers te redden. Ik gaf ze de raad, veel te lezen en te studeren. Ze waren heel verstandig. Zo gingen b.v. enige meisjes naar Mirjam, om van haar seksuele voorlichting te vragen. Nadien hebben we elk kind apart genomen en gezegd, waarheen het ging en het instructies gegeven. Een financiële basis vormden we, door voorraden koffie, thee en suiker zwart te verkopen, wat fl. 6000.-- à fl. 7000.-- opbrecht. Op Zaterdag, toen we dus nog maar met heel weinig waren, werd er expres veel lawaai gemaakt, opdat de boeren in het dorp zouden denken, dat alles normaal was. Alle kinderen hadden een vals P.B. Bij de eerste evacuering van het tehuis is meer één jongen gepikt. Zondagmorgen bleek, dat we nog met een viertal jongens zaten, waarvoor we ~~niets~~ geen plaats hadden. Ik ging met hen naar een adres in Bilthoven, maar het adres was onsolide. Ik liet de jongens toen in een bos liggen en zocht telefonisch contact met de medewerkers. Resultaat: één jongen naar Friesland. Met de rest van de jongens ging ik, tegen de avond, naar een adres in Hilversum: Kätli Mulder (tante Kätli) en van daar uit werden de jongens verder gedistribueerd. Het overgrote deel van de adressen was zeer tijdelijk. De moeilijkheid was bovendien, dat deze kinderen hollands spraken met een zeer sterk Duits accent, zodat we voortdurend intensief nieuwe plaatsen moesten zoeken. Bovendien begonnen we in de volgende weken ook verscheidene chaloetsiem van verschillende hachsharahplaatsen, in het kader van onze organisatie, aan onderduikplaatsen te helpen. Het is vooral aan de vriendschap tussen Schuschu en Joop te danken, dat de laatste bereid is geweest, het werk zodenig te verruimen. We voelden al spoedig, dat we op de duur niet in staat zouden zijn voldoende nieuwe plaatsen te vinden en dat we daarom wegen naar het neutrale buitenland moesten gaan zoeken. Schuschu nam die taak op zich, in de overweging, dat zijn Duits accent in het buitenland minder op zou vallen. Hij is er in geslaagd, om via België naar Frankrijk te komen en daar belangrijke contacten te leggen en voor het eerst de techniek der Duitse militaire reispapieren, "Marschbefehle", te leren kennen. Zo heeft hij de basis gelegd voor een heel belangrijk gedeelte van het werk. Bij één van zijn tochten, toen hij de Nederlands-Belgische grens passeerde, is hij ge-

25. In het deel der
 24. Hachsharah
 te ontgeschiedde
 inget. In de eerste
 of, met hem
 de schuur.

arresteerd en heeft op 27 januari 1943, in de gevangenis onder Breda, zelfmoord gepleegd.

Hierna hebben we een aantal van onze mensen naar Zwitserland trachten te sturen, met een smokkelaarsorganisatie, waarover we goede informatie meenden te hebben. We hebben dat gedaan, dooddat we een aantal welgestelde joden de dubbele prijs lieten betalen, van wat de smokkeleers verlangden. Het bleek, dat dit hele transport in Brussel rechtstreeks naar de Gestapo gereden werd. Mijn broer Jude was daar ook bij. (Zie eiduth Erica Blüth). Daarop is besloten, nooit weer gebruik te maken van wegen, die niet geheel in onze eigen handen waren. Eén van de Chalutsim, die na de dood van Schuschu een grote rol heeft gespeeld in het organiseren van transporten naar het buitenland, was Kurt Reilinger, (een halfjood, na de oorlog bij een auto-ongeluk om het leven gekomen). In die tijd zijn we begonnen zelf onze mensen, via België naar Frankrijk te smokkelen. In Frankrijk was het aanzienlijk makkelijker illegaal te leven dan in Holland, doordat de civiele organisatie van de Duitse bezetter daar veel minder strikt was. Vooral onder de buitenlandse arbeiders, die aan de Westwall tewerkgesteld waren, was het mogelijk, om veel mensen, zonder grote moeilijkheden, te verbergen. De meest gevaarlijke grens was de Hollands-Belgische. Hierover hebben Joop en ik veel mensen gesmokkeld. In het begin deden we dit over de groene grens, d.w.z. door eenvoudig de grens door bossen en velden te passeren op bepaalde paadjes te passeren. Die hadden we van smokkeleers geleerd. De eerste route, die ik gebruikte, was Budel - Hamont. Deze weg leek me zeer gevaarlijk en inderdaad is Joop daar een jaar later gepakt. Daarna heb ik een aantal malen de grens ten zuiden van Breda gepasseerd (Breda- Hoogstraten) en tenslotte die ten zuiden van Bergen op Zoom. Daarna ben ik er in geslaagd, om een methode te vinden, waardoor we in een Duitse militaire trein heen en weer konden reizen. Die methode kreeg ik van een joodse jongen. Ik reisde naar Parijs met vervalste nederlandse persoonsbewijzen. In Parijs typten we aanvragen voor heimatsurlaub voor arbeiders, werkzaam aan de Westwall, op naam van de houders van deze persoonsbewijzen. Met deze papieren ging ik naar een speciale afdeling van het Oberkommando van de Wehrmacht in Parijs en zei, dat ik de bescheiden wilde halen voor een groep Westwallarbeiter auf Heimat-

methode

N

konden
doen
konden
doen

Urlaub, die gedurende een paar uur Parijs wilden zien. Ik kwam er zo vaak, dat de mensen me er al kenden. De papieren vouwde ik heel klein op in een vetvrij papier en dan gingen ze in een boterdoos, onder de boter. Zo bracht ik ze naar Holland, gaf ze aan de mensen en die reisden dan, onder mijn leiding, weer terug. Dit gebeurde één maal in de veertien dagen; het was enorm zenuwslopend. In Holland was ook nog ander werk te doen; het vervallen van documenten, de oplossing van financiële problemen etc. Mirjam heeft gezorgd voor de kinderen, die ondergedoken waren; ze vervalste ook papieren. Ik had een Nederlands paspoort, t.n.v. Koning, dat in de trein eens nauwkeurig is onderzocht. Omstreeks eind 1943 is Joop verraden door een Joodse agent - provocateur Kaufmann (zie ^{gevangenis} ~~list~~ van Schaik). Hij belastte Joop's illegale naam met bezwarende feiten, die Joop nooit ~~begaan heeft~~. Toen is Wil Westerweel, zijn vrouw, gepakt en de kinderen hebben ze bij anderen moeten onderbrengen. Joop heeft daarna zijn werk op school op moeten geven. Hij is op een illegaal P.B. ondergedoken en heeft verder gewerkt. Intussen waren chawarim in Frankrijk er in geslaagd een weg te vinden naar Spanje, via de Pyreneeën. Voordat het tweede transport uit Toulouse vertrok, heeft men Joop daarheen gebracht en die heeft daar afscheid van de mensen genomen. Daarna heeft hij verder mensen over de groene grens gesmokkeld en is daarbij begin april 1944, ter hoogte van Budel, gepakt. In Rotterdam werd hij door de Gestapo verhoord en erg mishandeld. Door goede beampten hebben we toen contact met hem gehad. In de gevangenis schreef hij mooie gedichten. Hij is naar het concentratiekamp Vught overgebracht. Om een ontvluchtingspoging te wagen, smokkelde hij een briefje het kamp uit. Dit is in handen van de Gestapo gevallen, die daarmee een agent-provocateur (Karel, een Indo) op ons af heeft gestuurd. We herkenden Joop's handschrift, vonden de zaak achter verdacht, maar besloten het risico te nemen. We gaven gevolg aan het beroep, op medewerking aan deze bevrijdingspoging. Daarbij ben ik gepakt op het station in Den Bosch. (april 1944). Ook Mirjam werd diezelfde avond gepakt, door toedoen van de agent-provocateur Kerel, die doorgewerkt had. Hoge Duitse politie-officieren verhoorden me achttien uur achter elkaar. Ik heb een week in de politieke gevangenis in Haren, bij den Bosch, gezeten. Daar kwam uit, dat ik een jood ^w was. Toen werd ik terug-

vansen

 tingenis
had

aufman

d

was

- 9 -

gebracht naar de gevangenis in Den Bosch. Mirjam en ik zijn toen samen in Westerbork in de strafbarak terecht gekomen. Daar kwam Kurt Blüth naar ons toe en hij heeft ons uit de strafbarak weten te krijgen (bijvoegsel K.B.), waaruit we vrijwel dadelijk op transport gingen, niet naar Auschwitz - naar Bergen Belsen. Daar hadden we kennissen in goede posities en zo hadden we om de beurt wel eens een wat beter beentje. Mirjam werkte vrijwillig in het Altersheim en het Weeshuis. Ik heb er in het Schoenekommando gewerkt. Na de bevrijding hebben we in één huis gewoond met Jo Melkman. Mirjam en ik zijn gauw weer weggegaan. We stalen fietsen en namen een memorandum mee over de toestand van de bevrijde gevangenen, opgesteld door Abel Harzberg en S.I. de Vries. Daardoor is die toestand in het Westen wereldkundig geworden. We fietsten van Tröbitz, over de Elbe, kwamen bij Thorgau op Amerikaans gebied, meldden ons in Halle bij de Stadtkommandantur van het Amerikaanse leger. Die vonden het memorandum zo belangrijk, dat ze ons doorstuurden naar het divisiekommando. Die onderzochten de juistheid ervan. Amerikaanse liaisonofficieren gingen naar Tröbitz en bevestigden de juistheid. Daarna is men gaan repatriëren. Wij zijn weer met een aanbeveling naar Halle gegaan. Een franse kapitein heeft ons - ondanks de repatriëtiestop voor Nederlanders - doorgestuurd. Een maand na de bevrijding waren we in Holland. In Holland zijn we begonnen met de reorganisatie van de Hechaluts. In samenwerking met de Jewish brigade werd een krent opgericht: , samen met Jo Melkman. De eerste grote ^{by van Komst} kinose werd georganiseerd in Castricum; hier werd de grondslag gelegd voor het hechaluts-werk na de oorlog. Een geneeskundig onderzoek wees intussen uit, dat ik pleuritis had. Een half jaar heb ik gelegen. In april 1946 zijn we op alyah gegaan.

Hier zijn enige cijfers over Loosdrecht.

Inwoners van het tehuis in Loosdrecht	65
Totaal aantal der onderduikers	200
Van deze 200 Israëel bereikt vóór capitulatie	
Duitsers	70

Van deze 200 gepakt

Van de Loosdrechtgroep gepakt	10%
grotere percentage werd veroorzaakt door het échec met de Zwitserland-groep en doordat zij de eersten waren, die met duiken begonnen en dus nog niet zo veel ervaring hadden).	30% (dit

De 70 mensen, die Israëel al vóór het eind van de oorlog bereikten, zijn naar kibboetsiem gegaan, te weten naar Chulioth, Gal-Ed en Hazoren (en van daar uit naar Jakoem).

o. d. ¹
yeenkomst

Karakterbeschrijving Joop Westerweel (geb. 1899). Joop stamt uit Zutphen, uit een streng godsdienstig milieu, of liever gezegd, een strenge secte. Ook later, toen Joop godsdienstig vrij was, heeft het Bijbelwoord dezelfde betekenis in zijn leven gehouden. (Zie brief , geschreven in de cel). Kenmerkend voor hem zijn zijn sterke individualisme en zijn onafhankelijkheidszin. Politiek stond hij daardoor in zijn jonge jaren dicht bij Demela Nieuwenhuis. Hij was een bewonderaar van Bert de Lig; hij noemde zijn jongste zoon naar hem. Als jong onderwijzer ging Joop naar het toenmalige Oost-Indië en daar was hij de eerste Nederlander, die als dienstweigeraar ~~was~~ in de gevangenis heeft gezeten. Hij was een gezworen anti-militarist.

leggen
 Toen hij in Holland terugkwam, werd hij belastingweigeraar (omdat daarvan de defensiegelden werden betaald). De regering liet beslag ^{leggen} op zijn inboedel (tevorens had hij zijn boeken op de bakfiets weggebracht). Hij had zeer veel zin voor literatuur, declamatie, toneel en dramatische kunst. Als onderwijzer hield hij veel uit de kinderen. Hij was een zeer levendige figuur en die levendigheid was één van de bronnen van conflict met Kees Boeke, die meer de "leerse" en de predikende kant van het Christendom in zich had. Joop daarentegen bracht het levende en het bevrijdende naar voren. Hij kwam in opstand tegen gevestigde burgerlijke vooroordelen. Tijdens de Spaanse burgeroorlog hebben de kinderen van de Werkplaats de Spaanse kinderen geholpen. En tijdens de jodenvervolgving hebben Joop en Kees, op initiatief van de kinderen van de Werkplaats, een aparte afdeling voor de Duits/Joodse kinderen gemaakt (Mei 1940), waar Mirjam o.a. werkte. In de oorlogsdagen bracht Joop een gewonde Duitse soldaat op een bakfiets naar het ziekenhuis. Joop heeft geweigerd een peroonsbewijs te accepteren, dat al vóór de oorlog in Nederland werd ingevoerd. Ook in de bezettingstijd liep hij zonder. Alleen toen het nodig werd voor het illegale werk, heeft hij het geaccepteerd. Voordat Mirjam hem geroepen had, werkte hij al op kleine schaal, om joden te ^{verbergen} verbergen. Hij heeft in de Duitse bezettingstijd gezocht naar iets, waardoor hij als mens het antwoord kon geven op de vraag, die de tijd hem stelde. Zo kwam het, dat hij niet bevredigd was, door het helpen van enkelingen en het drukte hem, dat hij niet het echte antwoord had gevonden, op wat er om hem heen gebeurde. Wet hij ons in

verbergen

De eerste dagen steeds zei was, dat de taak en de verantwoordelijkheid, die hij nu op zich had genomen, juist datgene was, waarop hij gewacht had. Hierbij kwam nog, dat hij al gauw een speciale band voelde met de cheloetsiem. Niet zozeer vanwege het nationale element van het zionisme; daartegen bleef hij toch altijd zijn reserves houden. Maar hij voelde zich met hen verbonden, op het gebied van het sociale idealisme en speciaal sympatiseerde hij met het streven, om een nieuwe samenleving in een nieuw land op te bouwen.

Voor de groep Loosdrecht begaf Joop zich onmiddellijk na de schooltijd op stap, om meestal eerst tegen de ochtend naar Rotterdam terug te keren, nadat hij meestal slechts enkele uren in een wachtklokaal of een trein geslopen had. Slechts een enkele nacht was hij thuis. Wij, de andere medewerkers, besloten hem te raden, een andere bezigheid te zoeken, dan zijn functie als Hoofd van de Montessorischool in Rotterdam, zangezien we bang waren, dat deze wijze van leven voor hem op den duur niet vol te houden zou zijn. Ik bezocht hem in Rotterdam op zijn school, om dit voorstel te bespreken. Hij begon echter met me zeer enthousiast werkstukken van zijn leerlingen te laten zien en daarna ging hij verder: "sinds ik met het illegale werk begonnen ben, gaat alles op school veel beter. Nu heb ik de kinderen weer wat te geven. Vóór die tijd was het ellendig. Ik zag om me heen alles, wat er door de Duitsers gedaan wordt en ik wist, dat ik er niets tegen deed...". Natuurlijk heb ik toen het voorstel, om hem met dat werk op school op te laten houden, maar niet gedaan. In Vught was hij zijn medegevangenen zeer tot steun. Naast al het verantwoordelijke technische werk, dat hij voor de joodse kinderen in de illegaalsiteit verrichtte, heeft hij er altijd naar gestreefd, ieder ~~na~~ kind als mens en als kind te begrijpen. Hij heeft ook werkelijk van ze gehouden en bij het merendeel is die persoonlijke band met Joop, in hun later leven ~~alle~~ van invloed gebleven.---

Invoegsel. Over Kurt Blüth nog het volgende:

Wij wilden in de zomer van 1943 een bloc uit Westerbork een grote groep naar buiten smokkelen. Het was een riskant plan. Bovendien bestond het gevaar, dat de bevoorrechte positie van andere Chelofetsiem en andere groepen in Westerbork verloren zou gaan en dat vele van die groepen hierdoor spoedig op transport gesteld zouden worden, terwijl ze nu voorlopig

- 12 -

nog werden vastgehouden. We wilden daarom de uiteindelijke beslissing tot het doen van deze stap niet nemen, zonder een gesprek met een vertrouwensman uit de hoogste rangen van de JR. Dus zocht ik de heer Blüth op in zijn kantoor aan de Oude Schans. Nadat ik hem het probleem geheel uiteengezet had, gaf hij als zijn mening te kennen, dat het ondanks alles verantwoord was, om zoveel mogelijk chaweriem, hoe dan ook, uit het kamp te laten vluchten. Het plan is niet doorgegaan, doordat er bepaalde veranderingen in het regime in Westerbork zijn doorgevoerd.

De vijfde... van de...